

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.9 (477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.33>

БАЛАБАН С.М.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЛАТЕНТНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**SOME ISSUES OF LATENCY OF CRIMINAL OFFENSES**

Стаття присвячена розгляду кримінологічної характеристики латентності злочинності. Автор статті розкриває поняття латентної злочинності, для цього він наводить наукові визначення даного терміну, визначає причини існування такої злочинності, а також наводить можливі шляхи її викорінення.

Констатовано, що державна статистична звітність з приводу злочинності є неповною, а чималий масив вчинених злочинів з різноманітних причин не потрапили до офіційної статистики держави (вони мають характер латентних чи прихованих злочинів). Міжнародними дослідниками було підраховано приблизну кількість латентних злочинів, вона коливається в межах 60 % від вчинених та офіційно зареєстрованих злочинних діянь. Інформація державної статистичної звітності по злочинності, як і будь-які дані статистики має приблизний характер та відображає реальні параметри не в повній мірі. Тож аналізувати та оцінювати цю інформацію варто із обов'язковим зваженням на цей факт.

У статті звертається увага читачів на те, що державна статистична звітність з приводу злочинності є неповною. Автор статті зауважує, що латентною злочинністю породжуються нові злочини, у суспільства формується зневіра в здатності державних органів забезпечити безпеку для населення, а також захистити їх права та свободи.

Автором в межах обраної теми наведено визначення природно латентної злочинності, штучної латентності злочинності, а також віктимологічного опитування суспільства, що є сучасний способом аналізування латентної злочинності, який визнається багатьма кримінологами.

В статті зазначені причини існування латентної злочинності. Наводяться причини латентності злочинності. Проаналізувавши причини існування латентної злочинності, стає зрозумілим, що такий вид злочинності не з'являється сам по собі, він породжується різноманітними обставинами, пов'язаними з позицією потерпілих та продуктивним обліком злочинності правоохоронцями. Також автор статті описав декілька заходів по виявленню та подоланню латентної злочинності.

Як підсумок в статті зазначається, що задля подолання чи хоча б ослаблення латентної злочинності, необхідно не лише розробляти шляхи її подолання в теорії, однак і починати запровадження їхнього застосовування на практиці.

Ключові слова: латентність, латентна злочинність, штучна латентність злочинності, характеристика, кримінологія.

The article is devoted to consideration the criminological characteristics of the latency of crime. The author of the article reveals the concept of latent crime, for this it

is provided scientific definitions of the term, determined the reasons for the existence of such crime, and also given possible ways to eradicate it.

It was established that the state statistical reporting on crime is incomplete, and a considerable array of committed crimes for various reasons did not enter the official statistics of the state (they have the nature of latent or hidden crimes). International researchers have calculated the approximate number of latent crimes, it varies within 60% of committed and officially registered criminal acts. The information of the state statistical reporting on crime, like any statistical data, is approximate and does not fully reflect the real parameters. Therefore, it is necessary to analyze and evaluate this information with due consideration of this fact.

In the article it is drawn the attention to the fact that the state statistical reporting on crime is incomplete. The author notes that latent crime generates new crimes, the society forms a lack of faith in the ability of state bodies to ensure security for the population, as well as to protect their rights and freedoms.

The author, within the chosen topic, provides a definition of naturally latent crime, artificial latency of crime, as well as a victimological survey of society, which is a modern way of analyzing latent crime, recognized by many criminologists.

The article indicates the reasons for the existence of latent crime. The reasons for the latency of crime are given. After analyzing the reasons for the existence of latent crime, it becomes clear that this type of crime does not appear out of nowhere, it is generated by various circumstances associated with the position of the victims and the productivity of crime registration by law enforcement officers. Also, the author of the article describes several measures to identify and overcome latent crime.

As a result, in the article it is noted that in order to overcome or at least weaken latent crime, it is necessary not only to develop ways to overcome it in theory, but also to start introducing their application in practice.

Key words: *latency, latent crime, artificial latency of crime, characteristics, criminology.*

Вступ. Не є таємницею те, що державна статистична звітність з приводу злочинності є неповною, а чималий масив вчинених злочинів з різноманітних причин не потрапили до офіційної статистики держави (вони мають характер латентних чи прихованих злочинів). Міжнародними дослідниками було підраховано приблизну кількість латентних злочинів, вона коливається в межах 60 % від вчинених та офіційно зареєстрованих злочинних діянь.

Як відомо, об'єктивний облік всіх реалізованих злочинних діянь постає необхідною умовою задля ефективної протидії злочинності, а латентна злочинність надає негативного характеру як діяльності поліції та загалом роботі всіх правоохоронних органів, так і всім суспільним відносинам, котрі відбуваються в межах країни [1, с. 403].

Наразі існують проблеми штучної латентності злочинності, ця ситуація має місце, коли правоохоронними органами свідомо не вносяться відомості щодо вчинених злочинів до статистичного обліку. В певних випадках поліцейські по різноманітним причинам незаконним чином відмовляють громадянам прийняти заяви щодо скоєного проти них злочину. Особам надано право оскарження керівництву поліції цього рішення чи подачі заяви до прокуратури. Проте багато осіб не здійснюють додаткові дії з оскарження подання заяви. Так, певний пласт насправді здійснених злочинів, щодо яких складено такі заяви, залишається не облікованим та без відповідного реагування правоохоронних органів [2, с. 135].

Постановка проблеми. Українські та зарубіжні вчені приділяють багато уваги вивченню проблематики латентної злочинності. Наукові праці стосовно зазначеної теми були написані наступними авторами: В. В. Василевичем, В. В. Голіною, О. М. Гуміним, М. В. Даньшиним, О. М. Джуною, А. П. Закалюком, В. М. Кудрявцевим, В. Г. Лихолобом, В. В. Лунесєвим, І. М. Мельником, В. Ф. Оболенцевим, В. І. Шакуном, тощо.

Тож, виходячи з вищезазначеного, стає зрозумілим наскільки важливою є тема латентності злочинності, зважаючи на породження нею істотних негативних наслідків ефективної роботи правоохоронних органів, адже коли латентна злочинність перебуває за рамками уваги та концентрації відповідних суб'єктів протидії злочинності, нею породжуються нові злочини, у суспільства формується зневіра в здатності державних органів забезпечити безпеку для населення, а також захистити їх права та свободи.

Беручи до уваги серйозність обраної теми, зазначимо **мету статті**, до якої відносимо розкриття поняття латентної злочинності, визначення причин існування такої злочинності, а також наведення можливих шляхів її викоринення.

Результати дослідження. Переходячи, до викладення основного матеріалу статті, варто одразу зауважити, що нереальною є задача виявити та облікувати абсолютно всі вчинені в межах відповідної території за певний період часу злочини. Існують такі фактично вчинені злочини, котрі здійснюються так, що інформація стосовно обставин та процедури реалізації цих злочинів є відомою тільки злочинцю.

Велика кількість злочинів не потрапили до офіційної статистики, адже потерпілі в цих злочинах у зв'язку із різними причинами (чи то недовіра спроможностям працівникам поліції в розкритті злочинів, чи то відсутність бажання втрати часу, тощо) не подали заяви про скоєння злочинів до поліції. Сюди можна включити не лише ті діяння, стосовно котрих особи не звернулися до правоохоронних органів, а ще й ті, через котрі потерпілими було написано заяви щодо реалізації злочинів, однак за результатами спілкування з поліцейськими, вирішено заяви не подавати. Цілком правильно зауважено Л. В. Кондратюком й С. В. Овчинським, що державою від громадян не вимагається повідомляти про всі злочинні дії, а потерпілим в цих ситуаціях надане право самостійного вирішення чи потрібно їм звертатися за офіційною реакцією з боку правоохоронців [3, с. 172].

Наведені дві групи латентних злочинів (діянь, дані стосовно яких не надходили до правоохоронців, та про які не було складено документів первинного статистичного обліку, й котрі не урахувалися під час складання статистичних звітів) в рамках кримінологічної науки прийнято називати природно латентною злочинністю [4, с. 13, 14]. Звичайно, що дані злочини залишаються без реакції з боку системи правоохоронних органів.

Якщо казати про сучасний спосіб аналізування латентної злочинності, який би визнавався багатьма кримінологами, то це безсумнівно буде віктимологічне опитування суспільства [2, с. 136]. Воно передбачає собою опитування визначеного кола осіб, які впродовж певного часу постраждали від певного виду злочинів, а також встановлення кількості таких злочинів (суб'єктивна віктимізація) й визначення відсотку тих з них, хто не повідомив до поліції про скоєні злочинні дії та кількості злочинів, стосовно яких вони не повідомили (ступінь латентності). Аналізуючи дані опитування та порівнюючи їх з кількістю населення, є шанс приблизного визначення кількісних параметрів латентних злочинів окремих типів. Звичайно що цілковитої чіткості й точності цих результатів отримати вкрай важко, а вірність відповідей опитування не перевіряється, тож достовірність такої інформації можна поставити під сумнів. Однак шляхом багаторічних моніторингових опитувань населення та аналізуванням одержаних результатів можна отримати хоч приблизні результати та поняття про латентність того чи іншого виду злочинів.

Нижче пропонується розглянути різноманітні наукові визначення поняття «латентна злочинність». Так, розпочнемо із визначення, наданого А. П. Закалюком, котрий зазначає, що латентною злочинністю постає частка злочинності, котра становить комплекс злочинів різноманітних типів, що було насправді здійснено, проте за різними причинами такі злочини не отримали статусу предмету законного реагування (за ними не було порушено кримінально-процесуальне провадження й не було притягнуто винних до відповідальності [5, с. 177]. Я. І. Гилянським надано наступне визначення латентної злочинності – «незарєєстрована частина злочинності» [6, с. 46]. В. В. Василевич визначив латентну злочинність в якості злочинності, котра не віднайшла свого зображення в рамках офіційних статистичних звітів [7, с. 27]. В. Ф. Оболенцевим визначається латентна злочинність в якості сукупності фактично реалізованих, проте невиявлених чи таких, про які через певні обставини не було повідомлено правоохоронцям та судам, злочинів, відомості стосовно яких не відображаються в рамках офіційної кримінально-правової статистичної звітності [8, с. 12].

Як вважають Є. О. Гіда та Ю. В. Нікітін, латентною злочинністю є прихована або незарєєстрована частина фактично здійснених злочинів [9, с. 87]. В рамках юридичної літератури латентна злочинність доволі нерідко визначається в якості сукупності злочинів, що лишаються не виявленими та не відомими правоохоронцям чи ж як частина всього масиву злочинності, інформація щодо якої не надійшла до органів, котрими реєструються злочини [10, с. 39; 9, с. 87].

В. В. Музика визначає латентну злочинність наступним чином: злочинність, котру за якихось причин не було встановлено або виявлено, а через це не було зображено в рамках офіційного обліку відповідних органів держави [1, с. 404].

Якщо казати про причини існування латентної злочинності, то її наявність можна визначити низкою обставин:

– специфікою певних різновидів злочинів, котрі вчинюються із підвищеною прихованістю, що викликають труднощі при їхньому виявленні;

– наявністю в межах суспільства злочинності професійного й особливо організованого характеру, учасники котрих вміють ретельно маскувати злочинну діяльність та створювати суспільно небезпечним діям вигляд правомірних;

– низьким станом правосвідомості окремих пластів суспільства, їхнім ухиленням від вчасного повідомлення правоохоронців щодо вчинених злочинів;

– порушенням принципів та порядку ведення статистики;

– слабкою матеріальною базою реєстраційних служб правоохоронної системи;

– недотриманням режиму законності в роботі правоохоронців, тощо [11, с. 26].

Тож, аналізуючи причини існування латентної злочинності, бачимо, що вона не з'являється сама по собі, вона породжується різноманітними обставинами, пов'язаними з позицією потерпілих та продуктивним обліком злочинності правоохоронцями [9, с. 89].

Латентна злочинність надає неповноцінне, викривлене зображення злочинності в державі, розвиває почуття безкарності, а також бажання повторювати злочинні діяння, адже особи, що є винними у їх здійсненні, не караються згідно із правилами та нормами кримінального закону [10, с. 42; 9, с. 89].

До причин латентності злочинності можна віднести:

– ті, що безпосередньо пов'язані з діями злочинців (наприклад, ретельне приховання злочинного посягання; професіоналізм злочинця, тощо);

– обставини, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів (наприклад, брак адекватного реагування поліцейськими на дані щодо вчиненого злочину; помилка при кваліфікації здійсненого злочину). Аналізування вчених-кримінологів дають можливість зробити висновок, що дієвість правоохоронної системи залежить від великої кількості обставин (як то ресурсне та кадрове забезпечення);

– такі, що пов'язані з діяльністю інших осіб, обізнаних щодо вчинених злочинів (наприклад, потерпілі, свідки, очевидці й інші особи, що є обізнаними щодо вчинених злочинів, через страх, відсутність віри в професіональні риси правоохоронців, бажання обійти стороною зайві проблеми тощо, не повідомили відповідні органи щодо вчинених злочинів) [1, с. 404].

Отже, як ми бачимо, явище латентної злочинності справляє згубний вплив майже на всі суспільні відносини, що відбуваються в державі, і тому, як найскоріше повинні бути докладені всі зусилля, щоб навіть якщо не повністю подолати, так суттєво скоротити дане явище і його негативний вплив [1, с. 405].

Подолати латентну злочинність повністю можна лише разом з самою злочинністю, у випадку якщо припустити, що це реально. Виявити латентну злочинність досить складно, проте все таки можливо. Яким би вмілим в підготовці та виконанні не був злочин, однак навіть такий замаскований злочин лишає сліди, адже всякий злочин є складною системою дій й вчинків, котрі так чи інакше лишають по собі якісь відбитки матеріального й іншого інформаційного характеру, за допомогою яких і можна встановити факт вчинення самого злочину. Теорія і практика знає декілька методів і приписів виявлення латентної злочинності. Безперечно, реалізувавши наведені нижче заходи, поступово буде досягатися достовірність, повнота й надійність даних щодо обсягу латентної злочинності. Серед таких заходів, варто виокремити:

– масові опитування громадян, анкетування, оцінки експертів, інформацію ЗМІ;

– вивчення правоохоронцями звітів за рік щодо господарської діяльності окремих підприємств й організацій;

– систематичне контролювання стану обліку статистики [11, с. 27-28].

Якщо звернутися до рекомендацій по подоланню латентності злочинності, то виокремити варто також доволі цікаву позицію О. М. Гуміна, що запропонував:

– виховувати громадян із високою правосвідомістю й законослужняністю;

– проводити широку правову пропаганду для населення аби підвищити суспільну правосвідомість та правову культуру;

– вдосконалювати законодавство;

– вдосконалювати статистичний облік й звітність правоохоронних й медичних установ;

– забезпечувати гарантії захисту свідків та потерпілих;

– усувати необ'єктивність, неповноту показників статистики щодо фактичної злочинності, підвищувати вимогливість до дотримання правил порядку, ведення обліку статистики, завдяки посиленню контролювання над обліком;

- підняти рівень професіоналізації правоохоронців, зміцнювати їхні матеріальні бази;
- систематично проводити аналітичну роботу по визначенню кількісно-якісних характеристик злочинності, виявляти повну кримінологічну характеристику особи злочинців;
- розширювати можливості контролювання громадськістю роботи правоохоронних й інших органів;
- забезпечувати незалежність ЗМІ [12, с. 230].

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене можна дійти висновку, що латентна злочинність постає досить негативним явищем, що згубно впливає на правовий порядок в рамках суспільства й розвиває подальше поширення злочинності.

Висновки. Зробимо наступні загальні висновки щодо латентності злочинів:

- інформація державної статистичної звітності по злочинності, як і будь-які дані статистики має приблизний характер та відображає реальні параметри не в повній мірі. Тож аналізувати та оцінювати цю інформацію варто із обов'язковим зваженням на цей факт;
- зважаючи на різні шляхи отримання результатів кількісних параметрів офіційно-реєстрованої та латентної злочинності, їх не можна порівнювати та зіставляти, вони перевіряються по-різному, їх рівень достовірності відрізняється. Порівняння наведених видів злочинності можливе за умови проведення тривалого репрезентативного віктимологічного опитування, детально-го аналізування та оцінки одержаних результатів;
- кримінологічна роль аналізування латентної злочинності полягає у визначенні наближених до реальності кількісних параметрів найпоширеніших злочинів з потерпілим та доведенні необхідності постійної роботи по покращенню реєстрації й обліку скоєних злочинів, скорочення, а згодом і тотального знешкодження незаконної відмови правоохоронців у реєстрації й постановці злочинів на облік (штучна латентна злочинність) [2, с. 136].

Нараз існує пласт наукових робіт кримінологів, котрі розкривають суть й зміст латентної злочинності, а також вказують підстави її існування, крім наведеного деякі вчені пропонують певні заходи для послаблення латентної злочинності, та її суттєвого скорочення. Однак аби подолати чи хоча б ослабити латентну злочинність, варто не тільки розробляти шляхи її подолання в теорії, однак застосовувати їх на практиці.

Список використаних джерел:

1. Музика В. В. Кримінологічний аналіз причин виникнення та шляхів подолання латентної злочинності. *Молодий вчений*. 2019. № 4(2). С. 403–406.
2. Кулик О. Г. Проблема латентної злочинності та її кримінологічне значення. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 132–137.
3. Криминологическое измерение / Л. В. Кондратюк, В. С. Овчинский; под ред. К. К. Горяинова. М. : Норма, 2008. 272 с.
4. Латентная преступность в России: опыт теоретического и правового исследования / К. К. Горяинов, Л. П. Исиченко, Л. В. Кондратюк. М. : ВНИИ МВД России, 1994. 152 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
6. Гилинский Я. И. Криминология. Курс лекций. Питер, 2002. 384 с.
7. Криминологія: навчальний посібник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ : Атіка, 2010. 312 с.
8. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 128 с.
9. Криминологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.
10. Криминологія: Підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. К. : Національна академія управління, 2010. 496 с.
11. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.
12. Гумін О. М. Проблема латентності насильницької злочинності: шляхи вирішення. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права: часопис*. 2009. Вип. 2(30). С. 226–231.

13. Шаблистий В. В., Уваров В. Г. Про нерецидивний кримінальний проступок в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал.* 2022. № 2. С. 16–21.

УДК 343.31+343.35

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.34>

БОРОВИК А.В.

ПРЕДСТАВНИК ВЛАДИ ЯК ПОТЕРПІЛИЙ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

PUBLIC OFFICER AS A VICTIM OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE AUTHORITY OF GOVERNMENT BODIES

У науковій статті досліджено представника влади як потерпілого від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади. Зважаючи на те, що представник влади як потерпілий у складах кримінальних правопорушень, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 КК, це фізична особа, підтримано позицію відповідно до якої, потерпілою може бути як фізична, так і юридична особа, оскільки аргументи, які наводять прихильники цієї концепції видаються переконливими та узгоджуються із положеннями як кримінального, так і кримінального процесуального законодавства.

За результатами вивчення ознак потерпілих у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 342-345, 346, 347, 348, 349, 351-351-2 КК, виявлено недотримання вимог законодавчої техніки під час конструювання досліджуваних кримінально-правових заборон. Насамперед йдеться про порушення правил застосування юридичних термінів для позначення потерпілих, а також застосування різних підходів до конструювання їх переліку.

У контексті аналізу ознак потерпілого запропоновано юридичну характеристику ключового для цілей дослідження поняття «представник влади», удосконалено авторське визначення цього поняття. Аргументовано, що представник влади – це службова особа державного органу, уповноважена представляти державу, яка діє за її дорученням чи від її імені, та наділена правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості.

Встановлено, представник влади набуває статусу спеціального потерпілого у тих випадках, коли відбувається посягання на його життя, здоров'я, власність, інші охоронювані законом його права, авторитет органу, який він представляє, у зв'язку з тим, що він висуває вимоги, а також приймає рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості за умови, що за це посягання кримінальна відповідальність встановлена у спеціальній кримінально-правовій нормі. В інших випадках представник влади є загальним потерпілим.

Термін «представник влади» у диспозиціях досліджуваних статей запропоновано розуміти у вузькому (кримінально-правовому) значенні. У КК зміст

© БОРОВИК А.В. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, проректор з наукової роботи (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука), ORCID ID 0000-0003-1834-404X